

Kwartelvangst in 2008 met opmerkelijke resultaten!

André van Aken en Chris van Deursen

De Kwartel (*Coturnix coturnix*), onze kleinste hoenderachtige, heeft een wijde verspreiding, oostelijk tot Mongolië in Azië en zuidelijk tot Marokko in Afrika. In Nederland ligt ongeveer de noordgrens van hun verspreidingsgebied. De Nederlandse Kwartels komen uit hun overwinteringgebieden in Noord-Afrika, vermoedelijk via de Spaans/Franse route, getuige de vijf terugmeldingen die CVL (Ringers Cornelis van Lennep) tot nu toe ontving; een uit België, twee uit Frankrijk en twee uit Spanje.

Het is nog maar vrij recent dat Kwartels in Nederland, in het nachtelijke voorjaar, worden gevangen. In het recent uitgekomen overzicht van vijftig jaar ringen in Castricum vermeldt Richard Reijnders het enthousiasme, toen ze daar in 1996 de eerste Kwartel in de netten vingen. Daarna zijn er daar jaarlijks tussen de 8-18 gevangen. In 2008 waren dat er overigens slechts vier! In 2001 gingen onze collega's van het Paradijsveld in de AWD ook Kwartels vangen. Dat waren er op jaarbasis meestal minder dan tien, met uitschieters in 2006 (37) en 2008 (17). CVL is sinds 2000 gaan 'kwartelen'. De eerste werd op 26 april 2000 geringd door Fred Cottaar. Het kwartelvirus besmette intussen nog enkele andere ringers en sindsdien werden jaarlijks 9-40 Kwartels geringd. In totaal werden in de periode 2000-2007 162 exemplaren geringd. Daar springt het jaar 2008, met 163 geringde Kwartels, ineens torenhoog boven uit.

Heel wat vogelaars hebben nog nooit van hun leven een Kwartel goed gezien en de meeste waarnemingen in onze omgeving betreffen het horen van de slag van verblijvende vogels. Ze blijken soms net iets algemener te zijn dan, tot voor kort, werd aangenomen. Met het toenemen van de aantallen gevangen Kwartels kwam overigens bij CVL een opmerkelijk iets aan het licht. Omdat we met geluid vangen, raken meestal haantjes in de netten. De groep in 2008 gevangen Kwartels bestond uit 17 vrouwen en 146 mannen. De overgrote meerderheid waren bovendien 2ejaars haantjes wat te zien is aan de slijtage van de eerste drie handpennen. Van de 146 geringde mannen waren er maar acht ouder dan het 2de kalenderjaar. Uit Spaans onderzoek is bekend dat ongepaarde haantjes snel doortrekken. In Nederland, aan de rand van de noordelijke verspreiding, zou dit kunnen leiden tot een groot overschot aan mannetjes. Het kan ook dat haantjes beter reageren op Kwartelgeluid.

Opmerkelijke zaken

Er viel nog iets op. Afbeeldingen van de kop- en keelpatronen van Kwartels in de literatuur laten een witte wenkbrauwstreep, een bruin veld van snavel naar achterkop en witte wangen zien. Van snavelbasis naar borst en hals is een zwart anker zichtbaar. Duidelijk zat. Maar we constateerden dat de meeste Kwartelmannen er dus niet zo uit zien! Er is een enorme variatie in koppatronen en bij sommige hanen is het pas na nauwkeurig bekijken duidelijk dat het niet om een hen gaat. Maar er was nog meer. We bemerkten dat sommige exemplaren ook in totaal-kleur en koptekening sterk van het prototype Kwartel afweken. De vraag drong zich op of het niet om andere (onder-)soorten van Kwartels kon gaan, waarbij zelfs aan *Coturnix c. erlangeri* werd gedacht, een ondersoort uit Oost-Afrika. Ook aan de Japanse kwartel (*Coturnix c. japonica*) werd gedacht. Er werd in de nacht van 10 mei 2008 van alle gevangen Kwartels een foto van de koptekening gemaakt. Het waren alle 2^e-jaars vogels. De kelen varieerden sterk zowel in de mate waarin het zwarte anker is ontwikkeld, als waarin de roodbruine kleur zichtbaar is. Zou er met de soort iets aan hand zijn?

Hybridevorm van Europese kwartel

Foto. C. van Deursen

Het antwoord op onze vragen kwam sneller dan we vermoeden. In uitgave 114, november 2008, van 'Het Vinkentouw' (tijdschrift voor ringers aangesloten bij het Vogeltrekstation in Heteren) beschreven Jan Staal en Kees Koffijberg een onderzoek naar in Drenthe geringde Kwartels in samenwerking met onderzoekers van de Universiteit van Barcelona. Het

onderzoek richt zich in het bijzonder op de vraag in welke mate de Nederlandse Kwartels sporen vertonen van hybridisering met de Japanse Kwartel, *Coturnix c. japonica*. Deze ondersoort wordt in de mediterrane landen op grote schaal voor de jacht uitgezet. De vorm *Japonica* heeft een donkerroodbruin gekleurde keel. Ook variëren de Japanse Kwartels in de mate waarin het karakteristieke zwarte anker zichtbaar is. De Spaanse onderzoekers hebben een codering ontwikkeld voor beide kenmerken. Van die codering was CVL niet op de hoogte. Het lijkt wel duidelijk dat de, in Spanje ingevoerde vorm *Coturnix c. japonica* ook zijn (hybride-)sporen heeft achter gelaten in de Nederlandse Kwartels.

Kwartels vangen

Met zuidelijke en oostenwind en een redelijke hoge nachttemperatuur in begin mei tot half juni is er trek naar onze contreien. Dan begint het 'kwartelaarsbloed' te prikkelen. In 2008 zijn er liefst 31 nachten geïnvesteerd om Kwartels te vangen. De collega's van andere banen bevestigden 6-12 nachten. Dat is in de resultaten terug te vinden. Het wil nog wel eens verschillen per nacht. Soms arriveren de eerste Kwartels in de late avond, dan weer na middernacht. Heel soms verschijnen ze bij het krieken van de morgen. Kwartelen betekent in de harde praktijk, om de anderhalf uur de staande netten controleren. En dat betekent steeds maar weer hazenslaapjes. Werk je met zijn tweeën dan is het mogelijk om tenminste drie uur aan een stuk in je slaapzak te blijven liggen. Je moet er dus wel wat voor doen en het is heel wat anders dan bijvoorbeeld vogels kijken op de Zuidpier!

Vleugellengte en gewicht

Het formaat van de vleugels geeft voor de mannen een gemiddelde lengte van 111,5 mm (n=146) en voor de hennetjes een gemiddelde van 112,7 mm (n=17).

De CVL-maten zijn vergeleken met data uit de meest recente revisie van de Western Palearctic Birds.

Omdat onze Kwartels trekken vanuit Spanje en Frankrijk zijn 'onze' maten ook vergeleken met data uit die populaties. Daaruit bleek dat Kwartels uit zuidwest Frankrijk iets kortere vleugels hebben, evenals die uit Spaans Castilië. Onbekend is of de maten van levende dieren genomen zijn of van dode. Dat laatste kan dan, eenvoudig, de geringe verschillen verklaren.

Net als bij de vleugellengte is er geen duidelijk verschil in gewicht tussen mannen en vrouwen. Haantjes wogen gemiddeld 93,4 g (n=145) en hennetjes 95,3 g (n=17).

Een aantal van de geringde Kwartels is de volgende avond opnieuw gevangen. In die relatief korte periode van minder dan 20 uur waren ze bijna allemaal in gewicht toegenomen en vaak fors, zelfs 5 tot 7 % in één dag. Dit is indicatief voor het feit dat de vogels 'leeggevlagen' aankwamen maar ook als gegeven dat de duinen een goed biotoop vormen voor Kwartels om weer snel op gewicht te komen.

Voorlopige conclusies

Hoge temperaturen en oostenwind zijn gunstige factoren voor het voorkomen van Kwartels langs de kust.

Een grote vangstinspanning is een absolute noodzaak om grote aantallen te ringen.

Het gebruik van het juiste geluid op de juiste tijd trekt Kwartels goed aan, hoewel verder ringwerk dit moet bevestigen.

Het ringen van Kwartels kan een goede bijdrage leveren aan de kennis van de distributie van deze soort over Nederland.

Om inzicht te krijgen in hybridisering zou van alle gevangen Kwartels de keelcode moeten worden vastgelegd en liefst een keelfoto moeten worden gemaakt.

Het verkrijgen van meer inzicht voor lokaal broeden is wellicht mogelijk door van geringde Kwartels de cloaca te meten.

Het Vogeltrekstation zou Nederlandse actie moeten coördineren en/of ondersteunen.

Literatuur

- Cramp, S. (ed.) 1988. 'The birds of the Western Palearctic', 2006, electronic edition by Bird guides, update 2008.
- Levering, P.A. & G. O. Keijl, 'Vinkenbaan Castricum 1960-2006', uitgave VRS Castricum, 2008.
- Madge, S. en P. McGowan, Pheasants, Partridges and Grouse, Helm, London 2002
- Staal, J. & Koffijberg, K., Spaanse kwartelonderzoekers in Nederland, 'Het Vinkentouw' nr. 114, november 2008.

Met dank aan de mede-'kwartelaars' E. Maassen, J. Vegelin, en P. Bergkamp.